

पुष्प - १६ : विवेक

म्हणोनि विशेषें अति आदरू। विवेकावरी।।

१. योग्य काय आणि अयोग्य काय याचा विचार करण्याची क्षमता प्रत्येकापाशी असतेच. आपण ती क्षमता वाढवत नाही.
२. अशा योग्यायोग्य विचारालाच ज्ञानोबाराय 'श्रीगुरू' म्हणतात.
३. असा विवेक प्रत्येकाच्या हृदयात असतोच.
४. असा सारासार विचार करण्याची आपली शक्ती वाढविणे म्हणजेच श्रीगुरूंची पूजा.

संतबोल

- मज हृदयीं सदगुरू। जेणें तारिलों हा संसारपुरू।
म्हणऊनि विशेषें अत्यादरू। विवेकावरी।। (ज्ञा. १.२२)
- म्हणोनि जाणतेनो गुरू भजिजे। तेणें कृतकार्या होईजे।
जैसैं मूळसिंचनें सहजें। शाखापल्लव संतोषती।। (ज्ञा. १.२५)
- सारासार विचार करा उठाउठी। नाम धरा कंठीं विठोबाचें।। (श्रीतुकोबाराय)

मंजिरी - १६

१. विचार प्रत्येकच व्यक्ती करत असते. मात्र आपण विचार कसा करतो, हेदेखील तितकेच महत्त्वाचे.
२. समोर उभ्या ठाकलेल्या प्रश्नाचा अथवा समस्यांचा सर्वांगाने विचार म्हणजेच 'विवेक'. त्यासाठी बुद्धीला तशी सवय प्रयत्नाने लावावी लागते.
३. उतावीळपणे वागणे म्हणजेच अविचार व अविवेक : नुकसान त्यांपायीच होते : कुटुंबातील मुंगुसाची कथा.
४. मन उतावीळपणे प्रतिक्रिया देते : त्यासाठीच त्याच्यावर विवेकाचा, बुद्धीचा अंकुश हवा : असे विवेकयुक्त जगणे म्हणजेच जागृत असणे : हेच तुकोबाराय सांगतात.
५. जगामध्ये विवेकाची जपणूक करणे हेच संतांचे कार्य : ज्ञानोबाराय तेच सांगतात.

संतबोल

- तुका म्हणे मना पाहिजे अंकुश। नित्य नवा दिस जागृतीचा।। (श्रीतुकोबाराय)
- मी अविवेकाची काजळी। फेडूनि विवेकदीप उजळीं।
तैं योगियां पाहे दिवाळी। निरंतर।। (ज्ञा. ४.५४)
- साहित्यसोनियाचिया खाणी। उघडवी देशियेचिया आक्षोणी।
विवेकवेलीची लावणी। हों देई सैंघ।। (ज्ञा. १२.१२)